

A kormányzó-elnök jogállásának alkotmányos kérdései*

1849. április 14-ével kezdetét vette az 1848/49-es forradalom és szabadságharc harmadik szakasza. Az „áprilisi törvények” hatályba lépése után úgy tűnt, hogy a nemzeti célok jelentős része békés reformokkal megvalósulhat. Szeptember folyamán azonban már viharfelhők gyülekeztek az ország egén. A szabadságharc megindulásával egy sajátos közjogi helyzet alakult ki. Magyarország — nemzeti vívmányainak megóvása érdekében — hadat viselt uralkodójával. Emiatt a végrehajtó hatalom törvény szerinti birtokosa az államügyek intézésében nem vett részt, azt egy ideiglenes hatósággal kellett helyettesíteni, amely az Országos Honvédelmi Bizottmány volt. Április 14-e után a helyzet bizonyos mértékig tisztázódott, az ország élére a kormányzó-elnök került.

A Függetlenségi Nyilatkozat azonban kevés konkrét alkotmányjogi rendelkezést tartalmazott. Kimondja a trónfosztás tényét, majd egy a dinasztiaival szembeni félelmes erejű vádirattá válva hosszasan elemzi a nemzetgyűlés döntésének indokait.¹ Az ország későbbi államberendezkedéséről azonban nem szól, meg is jegyzi, hogy a kormányzati rendszerről később születik döntés.² Ez viszont a szabadságharc bukása miatt egységes alkotmánylevélben sohasem jött létre. A Függetlenségi Nyilatkozat négy hónapos tényleges létezése erre kevés volt, az csak a szabadságharc esetleges győzelme után kerülhetett volna napirendre. Tétéles jogi szabályozásokat csak elvétve találhatunk, s ezek sem alkotnak egységes rendszert. A nyilatkozat két okból is joghézagokat teremtett maga körül. Egyrésztől az idő rövidsége miatt nem volt lehetőség részletes kodifikációs munkára, másrésztől maga is politikai kompromisszum eredménye volt, így a technikailag még kodifikálható szabályokat sem tartalmazta. A jövő részletes alkotmányjogi berendezkedéséről ugyanis igen polarizált álláspontok alakultak ki a nemzetgyűlésben. Csak olyan szabályt lehetett elfogadtatni, amely az egyes fejlődési irányok későbbi érvényesülése előtt nem zárja be a kaput.

Mindez széles territóriumot biztosít a történészek fantáziájának; több kérdés csak logikai úton válaszolható meg. Mi volt például Magyarország államformája: királyság, vagy köztársaság? Mindaddig, ameddig a kormányzati rendszer nem

* A tanulmány az OTKA T022905. sz. kutatási program támogatásával készült.

1. Révész Imre: Kossuth és a Függetlenségi Nyilatkozat. In.: Kossuth Emlékkönyv I., Budapest 1952. (Továbbiakban: Révész) 435. o.
2. Beér János – Csizmadia Andor: Az 1848/49. évi népképviselői országgyűlés. Budapest, 1954. (Továbbiakban: Beér – Csizmadia) 733. o.

kap pontos törvényi szabályozást, az „áprilisi törvényeknek” az új keretek között is alkalmazható szabályai érvényben maradtak-e? Vagy joghézag keletkezett, amelyet a mindennapi kormányzati tevékenység töltött ki szokásjogi szabályokkal? A jogrendszer kontinuitása alapvető problémát jelent, vajon a Függetlenségi Nyilatkozat a közjog területén teljes „tabula rasa” volt, vagy a vele szemben nem álló joganyag továbbra is hatályban maradt.

Az államforma kérdésében egyes álláspontok szerint Magyarországon 1849. április 14-e után az államvezetés polgári köztársasági jellege valósult meg.³ Mind ez a kormányzó-elnök jogállásának problémáját is érinti. Maga a tisztség elnevezése is kettős. Az első eleme monarchikus, a második köztársasági államberendezkedésre utal. Ennek részletes elemzése hasonló problémákhoz vezetne, mint például az a kérdés, amely szintén a Debrecenben ülésző nemzetgyűléssel hozható kapcsolatba: mi volt Magyarország államformája 1944 decembere és 1946 februárja között?

A hézagos jogi szabályozások között — korlátokkal szinte alig rendelkező — logikai következtetések mellett azonban praktikus szempontból is meg lehet ragadni a kérdést. A forradalom említett három korszakából összehasonlíthatjuk a szabadságharc idejére eső utolsó két periódust. Vajon miként alakult a végrehajtó hatalom tényleges gyakorlása 1848 szeptemberétől 1849 áprilisáig, a Honvédelmi Bizottmány alatt, s ez miként változott meg a Függetlenségi Nyilatkozat után a kormányzó-elnöki intézmény felállításával. A történeti irodalomban meghatározó vélemény, hogy Kossuthnak április 14-e után csökkent a befolyása az államhatalom gyakorlásában. Itt egy konkrét alkotmányjogi probléma merül fel, amely az Országos Honvédelmi Bizottmány elnökének és a kormányzó-elnöknek a hatáskörét érinti.

Az bizottmány létrejöttkor egy parlamenti bizottság volt, amelynek tagjai között az egyes reszortok intézése nem volt felosztva. A testület, mint az a bizottságoktól megszokott, kollegiális rendszerben működött. A végrehajtó hatalom gyakorlásának átvétele után azonban haladéktalanul miniszteriális működési rendszert kellett kialakítani. Kossuthot a képviselőház október 8-i ülésén a bizottmány elnökévé választotta, s felhatalmazta, hogy a testület tagjait konkrét közigazgatási reszortok vitelével bízta meg.⁴ Később felvetődött a felelős minisztériumnak a bizottmány elnöke általi alakítása, amelybe a testületen kívüli tagokat is bevonhatott volna. Ezt azonban a képviselőház november 20-i ülésén Kossuth visszautasította,⁵ s a korábbi felhatalmazás alapján a bizottmány működését alakította át.

A bizottmány egyes tagjait konkrét kormányzati ügykörök vitelével bízta meg, s a szakminisztériumok élére bizottmányi tagokat állított. Kossuth ténylegesen a miniszteriális kormányzathoz hasonló módon szervezte meg a végrehajtó hatalmat, de ügyesen kiküszöbölte a bizottmányon belüli ellentéteket. Mint a Batthyány-kormány minisztere jól látta, hogy az 1848:III. tc. alapján alakított minisz-

3. Beér – Csizmadia 114–115. o.

4. Ember Győző: Az Országos Honvédelmi Bizottmány in.: Századok (82. évfolyam), 1949. (Továbbiakban: Ember) 160. o.

5. Képviselőházi jegyzőkönyv 674. sz. (Beér – Csizmadia 309. o.).

tertanács csak különböző politikai erők koalíciójával jöhet létre. Az adott helyzetben azonban a kormányon belüli széthúzás veszélyeztethette a szabadságharc sikerét. A bizottmány tagjai szintén nem voltak politikai nézeteiket tekintve egységesek, de a testület elnökét arra semmi sem kötelezte, hogy a bizottmány minden tagját valamely minisztérium vezetésével megbízza. Az országgyűlési felhatalmazás alapján ugyanis a feladatok megosztásáról szabadon döntött. Így a bizottmány tagjai közül azokat bízta meg konkrét feladattal, akik támogatták elképzeléseit.

A Honvédelmi Bizottmány jogállása mégsem volt azonos a minisztériumével. Kossuth a testület átszervezésével nem csupán miniszteriális kormányzattá alakította az addigi kollegiális rendszert, hanem túl is lépett azon. Az ügdyöntő funkciókat egy politikailag egységes személyi összetételű csoport végezte, akik jobban függttek a bizottmány elnökétől, mint a miniszterek a miniszterelnöktől. Ezen utóbbi a kormány összetételén csak királyi jóváhagyással tudott változtatni. Kossuth azonban a kapott felhatalmazással a miniszterelnök és királyi jogkörét összevonva gyakorolta. A minisztereket ugyanis mindig egy meghatározott minisztériumi osztály élére nevezték ki, s az adott szervezeti egység irányítását csak felmentésével lehetett tőle elvonni. A miniszterek kinevezése és felmentése tehát nem jelentett mást, mint egy adott ügykör ellátásával való megbízást, majd annak megvonását. A Honvédelmi Bizottmány elnökének azon jogköre, amellyel az egyes szakminisztérium vezetésével egy bizottmányi tagot megbízott, majd azt megvonta tőle, azonos jogkört jelentett a miniszterek kinevezésével és felmentésével. Ehhez azonban semmilyen külső jóváhagyás nem kellett.

Ez struktúra lehetővé tette Kossuth számára azt is, hogy a minisztérium szervezeti rendszerét maga szabályozza. Az 1848:III. tc. ugyanis megszabta, hogy a minisztérium az egyes ágazatok irányítására milyen osztályokkal rendelkezik.⁶ A miniszterek ezeket a szervezeti egységeket vezették. Ezen a struktúrán csak törvénymódosítással lehetett változtatni. Ha viszont a végrehajtó hatalmat nem felelős minisztérium gyakorolja, akkor ez a struktúra sem köti az ideiglenes hatóságot, a Honvédelmi Bizottmányt. Az egyes miniszteri funkciókkal megbízott tagok hatáskörét az elnök szabadon állapította meg.⁷ Kossuth új ügyköröket is meghatározhatott, illetőleg a régiek közül egyeseket összevonhatott.

A felelős minisztérium működésénél a kollegiális ügyintézés nem szűnt meg teljesen. A legfontosabb kérdéseket a kormány napjainkig testületi üléseken dönti el, amely határozatok az egyes miniszterek működését is köti. Ha a bizottmány is így működik, a politikai polarizálódás veszélye nem szűnik meg. Kossuth az október 8-i felhatalmazást viszont úgy értelmezte, hogy az nemcsak a tagok egymás közötti hatásköri megosztásának eldöntésére vonatkozik, hanem a testület és a tagok közöttire is. Így arról is a bizottmány elnöke döntött, hogy mely ügyek kerülnek a testületi ülés elé. Megtehetette, hogy a korábban a minisztertanács (koronatanács⁸) által tárgyalt ügyek eldöntéséről egyedül határozott. Így egy személyben

6. 1848:III. tc. 14. §.

7. Ember 163. o.

8. A koronatanács olyan kormányülés volt, ahol az uralkodó elnökölt.

gyakorolhatta a miniszterelnöki, a kormány testületi jogköreit, sőt láthattuk, egyes területeken államfői jogköröket is magához vonta. Ezzel Kossuth megvalósította a végrehajtó hatalom koncentrációját, amely hadi helyzetben, a hatalmi ágak megosztására épülő államrendszerekben szükségszerű lépésnek tekinthető.

A debreceni ülésen, 1849. februárjában Halász Boldizsár képviselő indítványára napirendre vették a Honvédelmi Bizottmányról szóló határozati javaslatot, amely alapvető változásokat tervezett a bizottmány működésében.⁹ Átvette volna a kormányalakítás rendszerét, vagyis a tárcák vezetését a bizottmány elnöke nem egy személyben határozta volna meg. Az egyes személyeket — mind kinevezésük, mind felmentésük esetén — megerősítés végett az országgyűlés elé kellett volna terjeszteni. A ház azonban végül szavazás nélkül levette a javaslatot napirendjéről.¹⁰

A Függetlenségi Nyilatkozat után a helyzet alapvetően megváltozott. Az ki mondta, hogy „az országot egész egyetemes kiterjedésében a nemzetgyűlés minden tagjainak egy ajkú felkiáltásával s közmegegyezésével kinevezett kormányzó-elnök KOSSUTH LAJOS fogja a maga mellé veendő miniszterekkel úgy saját magának, mint az általa nevezendő minisztereknek személyes felelősségük s számadási kötelezettségük mellett kormányozni.” Ez azt jelentette, hogy a kormányzó-elnöknek minisztériumot kellett alakítania, így a végrehajtó hatalom egységes gyakorlása megszűnt. Az 1848 ősze előtti gyakorlathoz hasonlóan az megosztott az államfő és a kormány között. Ez a szabadságharc kimenetelét tekintve mindenképp gyengítette az ország helyzetét.

A Függetlenségi Nyilatkozat idézett rendelkezéséből még két fontos következtetést állapíthatunk meg a kormányzó-elnök jogállására vonatkozóan. Egyrészt a kormányalakítás rendszerében visszatérnek az 1848:III. tc. szabályaihoz, ami szerint minisztertanács tagjai, beleértve annak elnökét is államfői kinevezéssel nyerik megbízásukat. Így a miniszterek személyeinek kiválogatása a kormányzó-elnök és a képviselőház konszenzusán nyugszik. Másrészt a kormányzó-elnök — ellentétben a királlyal — felelős volt, vagyis hatalmától alkotmányos eszközökkel meg lehetett fosztani. Ez azonban nem kölcsönzött köztársasági jelleget, hiszen a kormányzó például 1920 után is felelős volt,¹¹ pedig akkor egyértelműen nyilvánították az „áprilisi törvényekre” épülő 1918 előtti államberendezkedés kontinuitását.

A kormány jogállására vonatkozóan az 1848:III. tc. hatályosságáról ugyan nem találunk konkrét rendelkezést, de Kossuthnak a Szemere-kormány kinevezéséről szóló iratából¹² arra következtethetünk, hogy annak alkalmazását természetesnek vették. A képviselőházhoz intézett május 2-i átiratában¹³ kifejti, hogy az 1848:III. tc.-en annyi, magától értetődő módosítást kellett végrehajtani, hogy a

9. Beér – Csizmadia 830. o.

10. Képviselőházi jegyzőkönyv 860. sz. (Beér – Csizmadia 367. o.)

11. 1920:I. tc. 14. §. (2) bekezdés (Az 1937:XIX. tc. később kimondta, hogy a kormányzó az országgyűlés által nem vonható felelősségre.)

12. Képviselőházi jegyzőkönyv 1048. sz. (Beér – Csizmadia 414. o.)

13. Képviselőházi jegyzőkönyv 1048. sz. (Beér – Csizmadia 415–416. o.)

trónfosztás után megszűnt a királyi személye körüli miniszter tisztsége, s helyére a külügyminiszter lépett. Ezen túl azonban miniszterek ugyanazon reszort szerinti megosztással kerültek kinevezésre, mint azt a független magyar felelős minisztériumról szóló törvény is előírta.

Kossuth említett átíratát a képviselőház határozatilag elfogadta, így azt kötelező jogforrásnak tekintették. Ez az irat volt a kormányzó-elnök jogállására vonatkozó szabályok legfontosabb eleme. Ebből kiderül, hogy az államfő döntései csak miniszteri ellenjegyzéssel voltak érvényesek, a kormányzati politika meghatározása pedig a kormányzó-elnök és a minisztertanács konszenzusos megállapodásával történt. A Honvédelmi Bizottmány idején az ellenjegyzés intézménye nem volt gyakorlatban, hiszen ez csak az államfő és a kormány intézményének elkülönülése esetén alkalmazható. A bizottmány elnöke leginkább a miniszterelnökhöz volt hasonlítható, de Kossuth határozottan tiltakozott ezen párhuzam ellen. Nem akarta ugyanis, hogy a miniszteriális rendszer kötöttségei a bizottmányra is kiterjedjenek. A szükséghelyzetben az elnök egyes államfői jogköröket is gyakorolt, de ő nem volt államfő, akinek döntései ellenjegyzés-kötelesek lettek volna. Másrésztől a bizottmány tagjai nem voltak miniszterek, akik ellenjegyzést kibocsáthattak volna. Így az egész intézmény alkalmazhatatlanná vált, amely növelte a bizottmány elnökének mozgásterét.

A kormányalakítás miniszteriális rendszerének visszavétele szintén a kormányzó-elnök hatáskörének szűküléséhez vezetett. A minisztereket ugyanis meghatározott osztályok élére kellett kinevezni, s a reszortok átrendezésére a továbbiakban nem nyílt módja. Ha valamely minisztertől ezt el akarta vonni, akkor fel kellett mentenie hivatalából, amelyhez viszont a miniszterelnök előterjesztésére és ellenjegyzésére volt szükség. Az új miniszter kinevezésénél ezen eljárásra ismételtelen szükség volt, s azt személy szerint a parlamenti többségnek is el kellett fogadnia, hisz a bizalom megvonásával azonnal lemondásra kényszeríthette. A Honvédelmi Bizottmány működése idején az országgyűlés szintén annak bármelyik tagját visszahívhatta, de ezzel a testület működését közvetlenül nem tudta befolyásolni. Hiába választott meg új tagokat, a bizottmány elnökét semmi nem kötelezte, hogy ezeket bármilyen reszort vitelével megbízza. Ha azok az általa képviselt politikai irányvonalat nem támogatták, akkor semmilyen ügydöntő funkciót nem kaptak, a visszahívott tagok funkcióit a régebbi bizottmányi tagok között szétoszthatta. Ez a rendszer sem jelentette azonban a végrehajtó hatalom felelőtlenségét, hiszen az elnök visszahívásával a rendszer teljes működését meg lehetett változtatni. A szisztéma hasonlít a modern ún. „kancellári rendszerre”, ahol a kormányfő széles jogköröket kap, minisztereit is maga válogathatja meg, de a kormány teljes működéséért a felelősséget is egyedül viseli a parlamenttel szemben. Az 1848:III. tc. rendszerében viszont a döntéshozatali rendszer és a parlament irányában viselt felelősség is megoszlik. Emiatt a kormányalakítás koalíciós rendszerben történt, ami növelte a minisztertanácscon belüli feszültségeket. Ez a helyzet a háborús időszakban mindenképpen hátrányos volt.

A kormányzó-elnök meglehetősen hézagosan szabályozott hatásköri rendszerében — érdekes módon — tételesen szabályozást nyer a magasabb egyházi hi-

vatalokra való kinevezés joga, amellyel Kossuth átvette a főkegyúri jog gyakorlását. Ez azért érdekes, mert ezt a felségjogot a királyok közül is csak a törvényesen megkoronázott uralkodó gyakorolhatta. II. József uralkodása után¹⁴ az országgyűlés pontosan meghatározta azokat a hatásköri korlátozásokat, amelyeket koronázás előtt az uralkodó nem gyakorolhatott. Mivel a kormányzót nem koronázták meg, ezért a főkegyúri jog gyakorlásából ki kellett volna zárni, mint ahogyan azt 1920-ban meg is történt.¹⁵ A főkegyúri jog gyakorlásának megvonását azonban a két világháború között sem tekintették abszolút feloldhatatlan korlátozásnak. Még arra is vannak történelmi példák, hogy a szentszék hozzájárulásával nem katolikus államfők is érdemleges befolyást gyakorolhattak a katolikus főpapi tisztek betöltésére.¹⁶ A köztársasági elnök jogkörének 1946-os vitájakor egyébként a Kisgazdapárt részéről szintén felmerült a főkegyúri jognak az új államfőre való ruházása. A főpapokon túl a kormányzó-elnök hatáskörébe tartoztak a magasabb állami és katonai hivatalokra való kinevezés joga.¹⁷ Ez azonban teljesen természetes, hiszen ez minden körülmények között az államfőt illeti, még azokban az államokban is, ahol az csak reprezentatív feladatokat látott el.

Kossuth említett május 2-i átirata a kegyelmezési jog tekintetében az addigi magyar gyakorlathoz viszonyítva új konstrukciót kívánt meghonosítani. Eddig ezt a jogkört a király gyakorolta, s ez 1867 után is így volt. 1920-ban rövid időre megbontották az egyéni és közkegyelmi jogot, s az államfőhöz csak az első tartozott, az utóbbit a nemzetgyűlésre ruházták.¹⁸ Néhány hónap múlva azonban a kormányzó megkapta a teljes kegyelmezési jogkört.¹⁹ 1946-ban az említett módon azt ismételten megbontották az államfő és a parlament között.²⁰ Kossuthnak az országgyűlés által is jóváhagyott elképzelései szerint²¹ azonban ezt a jogkört egy öt fős kegyelmi tanács gyakorolta. Elnöke hivatalból az igazságügyminiszter volt, s négy további tagját a kormányzó-elnök nevezte ki. A tanács csak jogerős ítélet alól mentesíthetett, eljárási kegyelmet nem adhatott. A kegyelmi okiratot az igazságügyminiszter ellenjegyzése mellett a kormányzó-elnök adta ki. A határozat az egyéni és közkegyelem szétválasztásáról nem rendelkezett, így arra következtethetünk, hogy a kegyelmi tanács ezen jognak mindkét ágát gyakorolhatta.

Ezeket a kormányzó-elnök hatásköre az állam általános kormányzati politikájának a minisztériummal való együttes meghatározására, s az ezekkel kapcsolatos rendeletek kibocsátására terjedt ki. Ezen elvek a kormány tagjait is kötötték, de a konkrét döntések meghozatalára az államfőnek nem volt közvetlen befolyása, azt a miniszterek tették meg.²² Ez jól mutatja Kossuth tényleges befolyásá-

14. 1791:III. tc.

15. 1920:I. tc. 13. § (8) bekezdés

16. Tomesányi Móric: Magyarország közbjoga Bp. 1943. 324–325. o.

17. Képviselőházi jegyzőkönyv 1048. sz. (Beér – Csizmadia 415. o.)

18. 1920:I. tc. 13. §

19. 1920:XVII. tc.

20. 1946:I. tc. 12. § (1)

21. Képviselőházi jegyzőkönyv 1048. sz. (Beér – Csizmadia 415–416. o.)

22. Képviselőházi jegyzőkönyv 1048. sz. (Beér – Csizmadia 415. o.)

nak csökkenését a Függetlenségi Nyilatkozat után. Míg az Országos Honvédelmi Bizottmány elnökeként a kormány testületi jogait és a miniszterelnök hatáskörét egy személyben gyakorolva minden fontosabb politikai kérdésben egyedül dönthetett, addig itt csak a döntéshozatal általános elveinek meghatározásában vehetett részt.

Azokban a kérdésekben viszont, amelyek az állam jövője szempontjából nagy jelentőséggel bírtak, különösen a hadüzenet a béke és szövetségekötés tárgyában érvényes döntéseket csak a nemzetgyűlés hozzájárulásával lehetett meghozni.²³ Az utóbbi taxatív felsorolás már előrevetítette az államfő külügyi felségjogainak a parlament általi korlátozását. A külállamokkal való kapcsolattartás korábban kizárólagos uralkodói felségjog volt. A hadüzenet és békekötés ezeknek egy speciális esete, amelyeket a legkorábban igyekeztek kontrol alá vonni. Magyarországon azonban, az itt tárgyalt rövid periódust kivéve 1918-ig ez kizárólagos uralkodói felségjog maradt. Az első világháború után létesített kormányzói tisztnél azonban — a Függetlenségi Nyilatkozathoz hasonlóan — ezen két államfői jogkör gyakorlását a nemzetgyűlés előzetes jóváhagyásához kötötték.²⁴

Néhány évtizeddel később az államfő külügyi felségjogainak korlátozására bevett forma volt a nemzetközi szerződések tárgyának vizsgálata. Eszerint, ha az törvényhozási tárgyat érintett, csak a parlament hozzájárulásával válhatott érvényessé. A Kossuth átiratában említett „az álladalom sorsának és jövődjének alakulására lényeges befolyással” bíró döntések nemzetgyűlési jóváhagyása lényegében ezt a korlátozást jelentette.

Ezek azok a főbb konkrét alkotmányjogi szabályok, amelyek a Függetlenségi Nyilatkozatból és az utána hozott egyéb határozatokból a kormányzó-elnök jogállására vonatkoznak. A fentiekben említettem, hogy az 1849-ben megválasztott államfő nem rendelkezett cizelláltan meghatározott hatáskörrel, amelynek következtében egyes jogköreire csak következtetni lehet, illetőleg egyes nem teljesen egyértelmű meghatározásnál összehasonlító eszközökkel meghatározni, hogy az adott rendelkezés más államfőknél hogyan alakul.

A nemzetgyűlés rendelkezett a kormányzó-elnök tiszteletdíjáról is, amelyet 200.000 ezüstforintban határozott meg.²⁵ Ez rendkívül magas összeg volt, ha összehasonlítjuk azzal, hogy a honvédelmi törvényben megajánlott 200.000 katonára²⁶ felszerelésére 42 millió, vagyis katonánként 210 ezüstforintot tartott szükségesnek a nemzetgyűlés, vagy hogy a felállítandó katonai akadémia igazgatójának fizetését 2.500 forintban állapította meg.²⁷

Az azonban tény, hogy Kossuth kormányzó-elnökké történő megválasztása után mind a törvényhozó, mind a végrehajtó hatalmon belül újjáéledtek a Batthyány Lajos miniszterelnöksége idején tapasztalt politikai ellentétek. Ezt a Honvédelmi Bizottmány elnökeként Kossuthnak sikerült jelentős mértékben korlátozni, a

23. Képviselőházi jegyzőkönyv 1048. sz. (Beér – Csizmadia 415. o.)

24. 1920:I. tc. 13. § (5) bekezdés

25. Képviselőházi jegyzőkönyv 1159. sz. (Beér – Csizmadia 438. o.)

26. 1848:XXXIII. tc. 2. § (Beér – Csizmadia 570. o.)

27. 1848:XLIII. tv. (Beér – Csizmadia 605. o.)

kormányzati rendszer átalakulása után azonban erre többé nem nyílt módja. A szabadságharc végső stádiumában ezek a konfliktusok a katonai vezetés irányításában is érzékelhetővé váltak. A nyomasztó túlerővel szemben a honvédsereg egyre nehezebben tudott eredményes harcot folytatni, a politikai széthúzás azonban még reménytelenebbé tette a szabadságharc ügyét. A Függetlenségi Nyilatkozat egy kompromisszumot rejtett magában. A nemzetgyűlés megszavazta a trónfosztást, de Kossuth ennek fejében kénytelen volt belenyugodni hatalmának korlátozásába.